

Skimmelsvampe i bygninger

Ulf Thrane

Statens Byggeforskningsinstitut
Aalborg Universitet København
ult@sbi.aau.dk

Informationsmøde for
beskikkede bygningssagkyndige
November 2017

1

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

Disposition

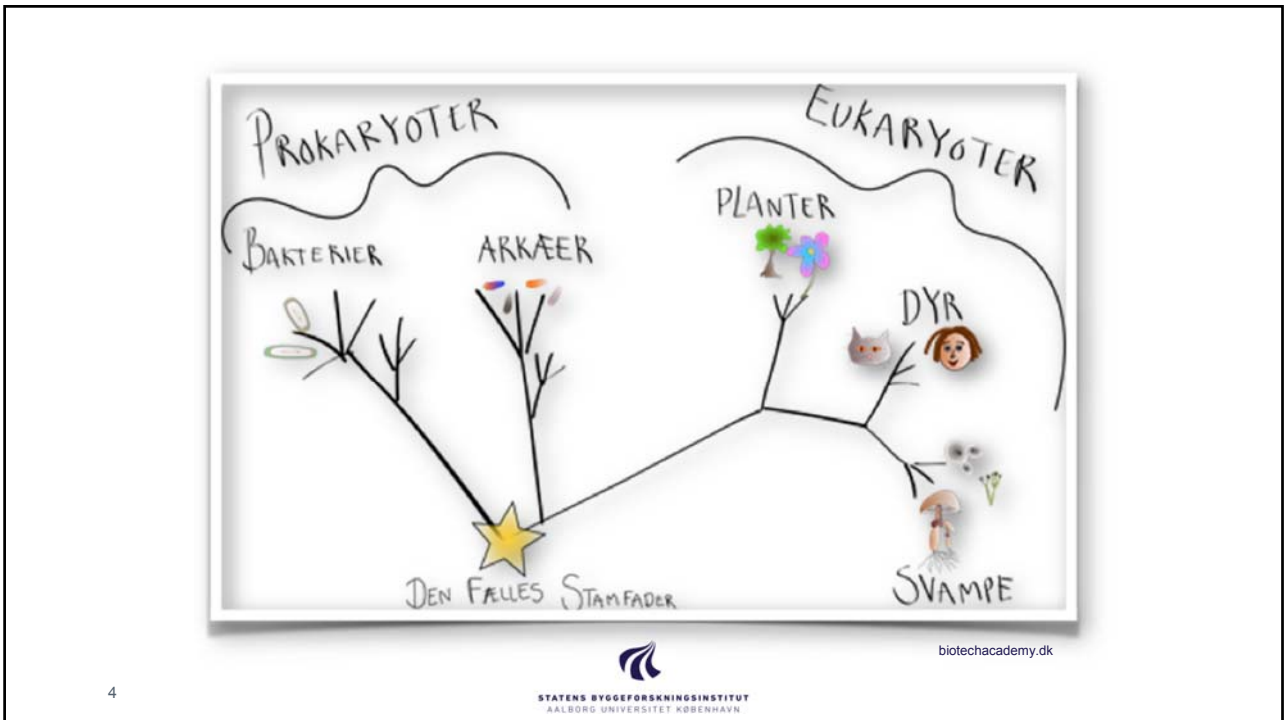
- Min baggrund
- Hvad er skimmelsvampe
- Skimmelsvampevækst
- Skimmelsvampes sundhedsskadelige påvirkninger
- Vækst af skimmelsvampe i bygninger
- Udfordringer ved svampeundersøgelser
- Hjemmesiden skimmel.dk
- Spørgsmål

(Tak til Birgitte Andersen, DTU Bioengineering for hjælp med illustrationer)

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

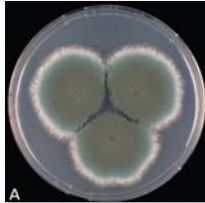
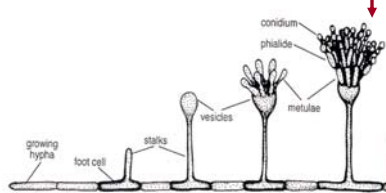
2

Hyfer, mycelium og nye sporer

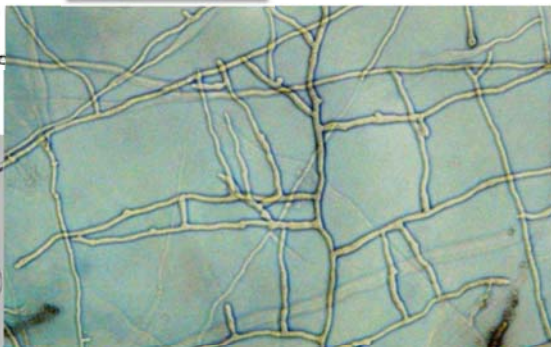
Sporene dannes oftest på overfladerne og kan være sorte, brune eller grønne

Sporene er farvede
= 0,002-0,03 mm = 2-30 µm

Skillevæggene er perforerede men kan lukkes hurtigt

Hyferne er gennemsigtige
= 0,004-0,01 mm
= 4-10 µm (diam.)
uendelige lange

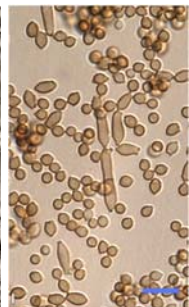
Hyferne kan vokse igennem fx tapet og trænge flere mm ind i porøse materialer, som puds og beton gennem huller/porer ned til **0,3 µm** (=300 nm)

5

Skimmelsvampesporer: 3-20 µm

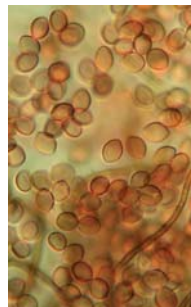
Aspergillus versicolor
2 x 3 µm

Cladosporium sphaerospermum
3 x 6 µm

Stachybotrys chartarum
5 x 11 µm

Chaetomium globosum
8 x 11 µm

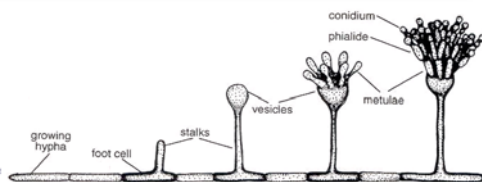
Stemphylium eturmiunum
13 x 20 µm

Små tørre sporer bliver nemmere luftbårne end store slimede sporer:
Aspergillus sporer ses i luftprøver, men ikke **Stachybotrys** sporer

Sporene kan dannes:

- tørre, direkte på hyfen
- i slimhoveder på hyfen
- i lukkede frugtlegerer

6

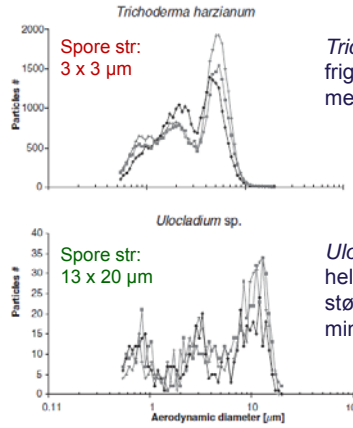
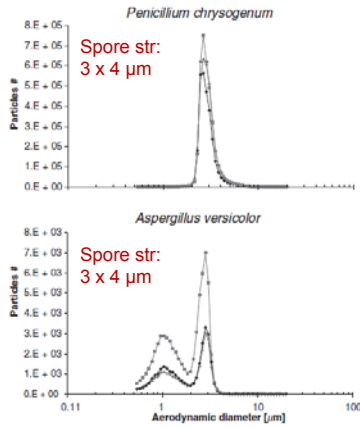
Svampesporer/ partikler

Determination of fungal spore release from wet building materials

Indoor Air 2003; 13: 148-155

J. Kildeso¹, H. Würtz¹,
K. E. Nielsen^{2,3}, P. Kruse¹,
K. Wilkins¹, U. Thrane¹,
S. Gravesen², P. A. Nielsen²,
T. Schneider¹
¹National Institute of Occupational Health,
Copenhagen, Denmark; ²Danish Building and Urban
Research, Nordstjens, Denmark; ³Technical University,
Technical University of Denmark, Lyngby, Denmark

Penicillium chrysogenum frigiver for det meste enkelte sporer
Aspergillus versicolor frigiver også nogle 1 µm partikler
Begge svampe frigiver store mængder sporer

Trichoderma harzianum frigiver færre sporer (våde), men også 1 µm partikler

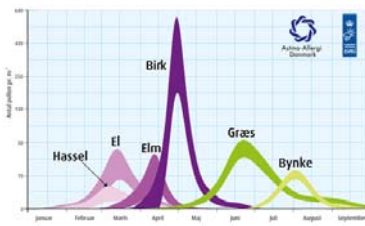
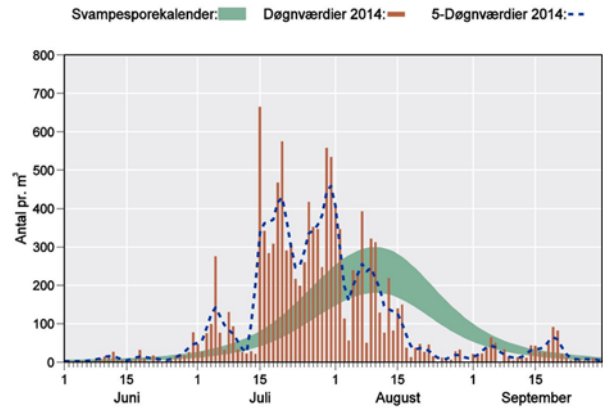
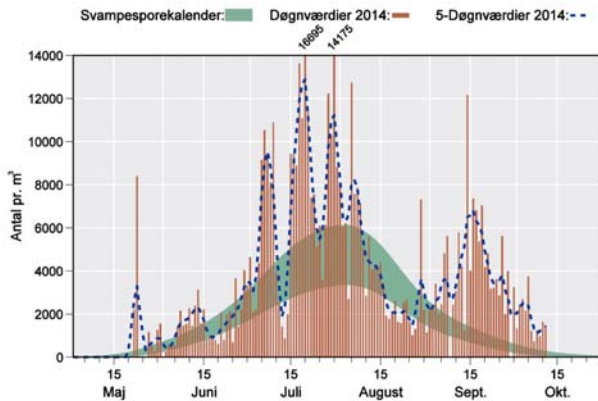
Ulocladium sp. frigiver få hele sporer, p.gr.a. størrelsen, men også mindre partikler

Størrelsesfordeling af frigivne partikler

7

Cladosporium

Alternaria

Udendørsluft

8

Svampesporer i udendørs luft

Grana 30: 467-471, 1991

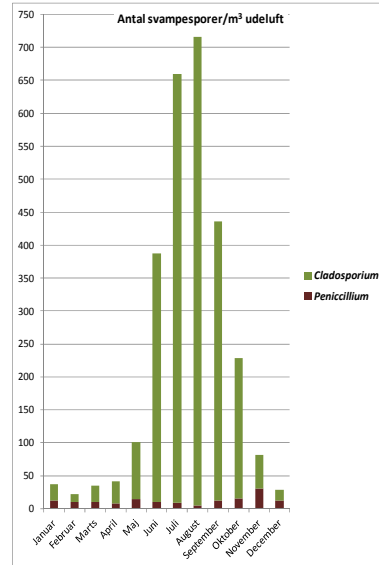
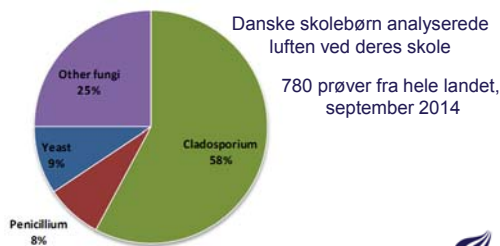
10 års undersøgelser (1978-87) i København, hver dag hele året rundt

Seasonal variation of outdoor airborne viable microfungi in Copenhagen, Denmark

LISBETH LARSEN and SUZANNE GRAVESEN

Cladosporium **varierer** med sæsonen (0-8000 CFU/m³)
vokser for det meste på dødt plantemateriale

Penicillium er **konstant** (0-500 CFU/m³)
vokser for det meste i jorden

Fordelingen af *Penicillium* og *Cladosporium* sporer i luften (Larsen & Gravesen, 1991).

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

9

Svampesporer i ude- og indeluft

Svampeslægter	Luft ude	Luft inde	Støv	Bygningsmaterialer
<i>Cladosporium</i> (allergen)	78 %	42 %	13 %	5 %
<i>Penicillium</i> (allergen)	3 %	19%	34 %	30 %
<i>Alternaria</i> (allergen)	3 %	6 %	9 %	3 %
<i>Aspergillus</i> (toksisk)	1 %	3 %	4 %	21 %
Gær	-	8 %	24 %	3 %
<i>Acremonium</i>	-	1 %	1 %	3 %
<i>Trichoderma</i> (mikro-partikler)	-	1 %	1 %	3 %
<i>Chaetomium</i> (toksisk)	-	-	2 %	7 %
<i>Ulocladium</i> (allergen)	-	-	-	3 %
<i>Stachybotrys</i> (toksisk)	-	-	-	2 %

Cladosporium vokser på døde planter og spredes med vind, jord og støv

Penicillium vokser i jorden og spredes med vind, jord og støv

Acremonium, *Trichoderma* og *Stachybotrys* har sporer i slim og de spredes ikke med luften, men med insekter og mider som lever på svampene

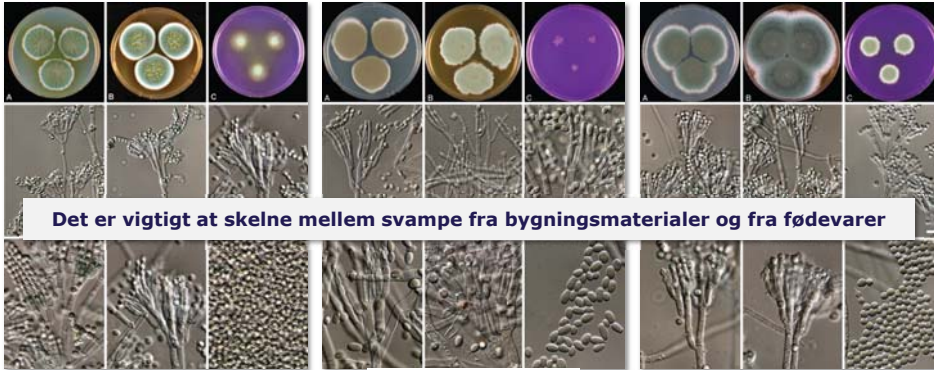
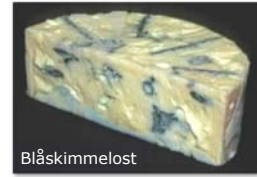

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

10

Svampe identifikationer indendørs

Penicillium chrysogenum
Kun indendørs: tapet m.m.

Penicillium digitatum
Kun på citrus frugter

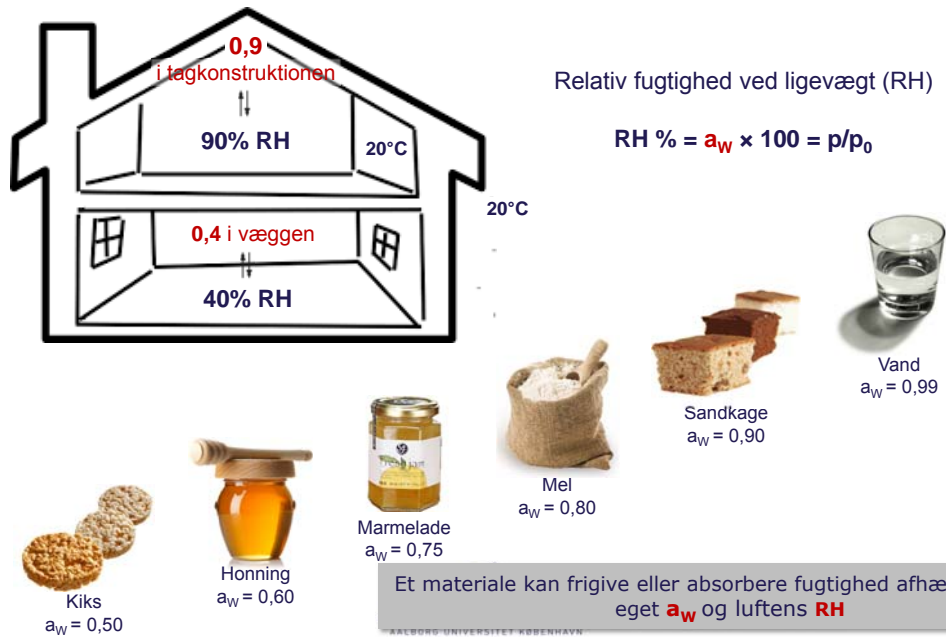
Penicillium roqueforti
Kun på ost og rugbrød

11

Skimmelsvampevækst

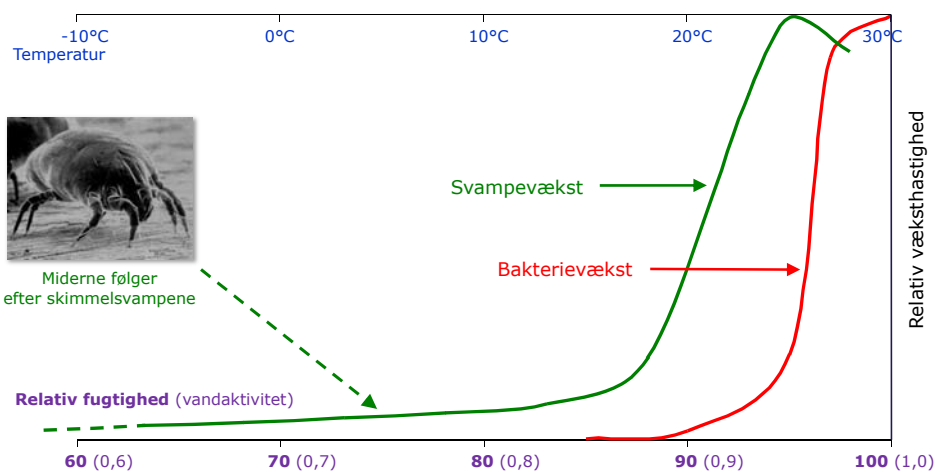

Vandaktivitet (a_w) = tilgængeligt vand

De kan overleve frysning og udtørring

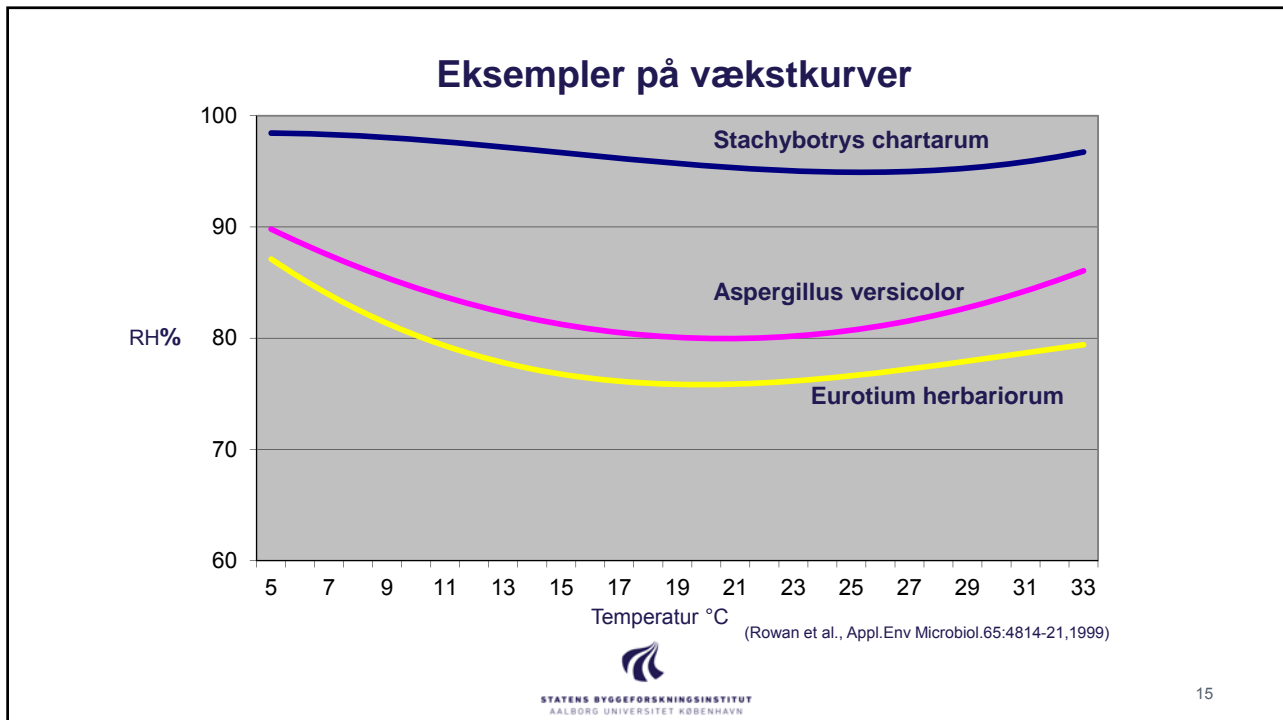
De fleste skimmelsvampe stopper med at vokse ved 0-5°C, men kan overleve -80°C

Nogle skimmelsvampe kan overleve mindst 3 uger ved 0,45 a_w (45 % RH)

Jo længere a_w er højere end 0,75 (75 % RH) jo større risiko for vækst

14

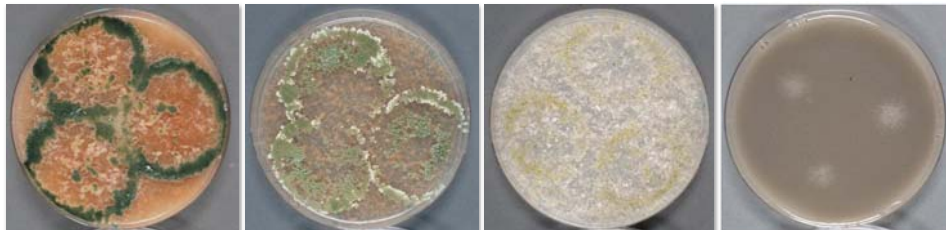
15

Svampe nedbryder og lever af...

Tapet, pap, spånplader, træ (plantemateriale) indeholder sukker (C-kilde)
fra cellulose og nitrogen (N-kilde) fra lim = "mad"

Trichoderma på forskellige materialer efter 21 dage ved 15 °C

Faldende mængde organisk materiale = langsommere væksthastighed →

Tapet

Savsmuld

Glasvæv

Beton

Papir- og savsmuldstapet er mere modtagelig for svampevækst end glasvæv

16

Bygningsmaterialer og deres skimmelsvampe

Mest almindelige svampeslægt	Toksisk*	Vækst i vandskadede bygninger	
		Farve	Materiale
<i>Penicillium</i>	+	hvid til grøn	Alle materialer
<i>Aspergillus</i>	+	hvid til grøn	De fleste materialer
<i>Ulocladium</i>	—	grå til sort	De fleste materialer
<i>Chaetomium</i>	+	brunlig til sort	Træ, gipsplader, krydsfiner, pap
<i>Stachybotrys</i>	++	grå til sort	Træ, gipsplader, isoleringsmateriale, tekstiler
<i>Cladosporium</i>	—	mørkegrøn-sort	Træ, fuger, fugemasse, maling, tapet
<i>Aureobasidium</i>	—	grå til sort	Træ, fuger, fugemasse, maling
<i>Phoma</i>	—	grå til sort	Træ, fuger, fugemasse, maling
<i>Alternaria</i>	—	mørkegrøn-sort	Træ, tapet
<i>Memnoniella</i>	+	grå til sort	Gipsplader, tapet, tekstiler
<i>Trichoderma</i>	+	hvid til grøn	Træ, gipsplader, isoleringsmateriale, tapet
<i>Fusarium</i>	+	hvid	Træ

*Slægter med toksindannende arter

Stigende hyppighed

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

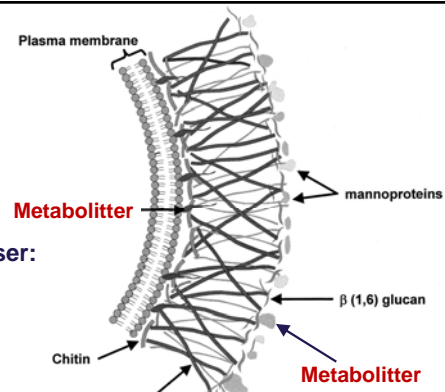
17

Svampemetabolitter

Metabolitter: kemiske stoffer (200-600 Da), der er specifikke for hver svampeart og vigtige for svampens tilpasning/overlevelse

Metabolitter er biologiske aktive forbindelser:

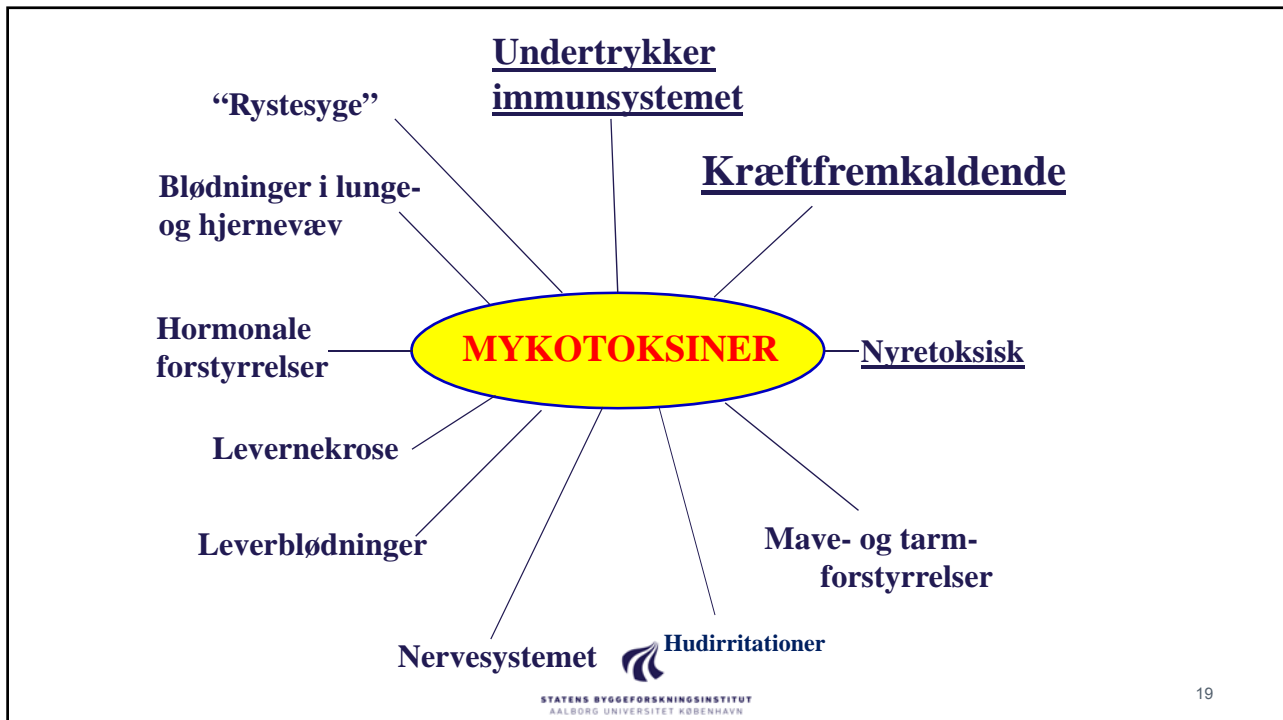
- Mykotoxiner er giftige for pattedyr
fx aflatoxin i paranødder
- Antibiotiske metabolitter er giftige for bakterier
fx penicillin

Metabolitterne er bundet til små, tørre sporer, indtørrede mikro-partikler af større sporer eller hyfestykker og spredes til luften

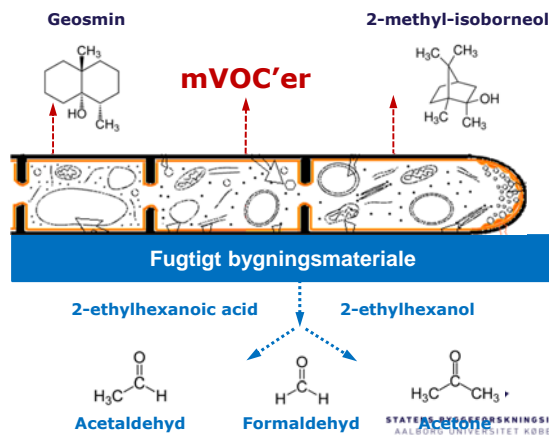
Svampeart	Metabolitter fundet i byggematerialer eller i luftprøver
<i>Aspergillus versicolor</i>	sterigmatocystin*
<i>Penicillium chrysogenum</i>	roquefortine C* , chrysogine
<i>P. brevicompactum</i>	mycofenolsyre, brevianamider, asperphenamate
<i>Chaetomium globosum</i>	chaetoglobosiner* , chaetominer, chaetoviridiner
<i>Stachybotrys chartarum (S)</i>	trichodermin, spirocyclic drimaner, roridin E* , satratoxiner, verrucariner
<i>S. chartarum (A)</i>	trichodermin, spirocyclic drimaner, atranoner, dolabellaner

18

Flygtige organiske stoffer (mVOC'er)

mVOC'er: små metabolitter (100-300 Da), der bruges til at kommunikere og tiltrække insekter og mider over længere afstande

MVOC	Producenter
Styren	<i>Pen. polonicum</i> , <i>Sta. chartarum</i>
Geosmin	<i>Pen. polonicum</i> , <i>Pen. commune</i> Rødbeder
2-methyl-isoborneol	<i>Asp. niger</i> , <i>Pen. polonicum</i>
1-butanol	<i>Sta. chartarum</i>
2-methyl-1-butanol	<i>Sta. chartarum</i> , <i>Ulo. chartarum</i>
3-methyl-1-butanol	<i>Asp. versicolor</i> , <i>Pen. chrysogenum</i> , <i>Ulo. chartarum</i>
α-trans-bergamotene	<i>Tri. atroviride</i>
Dimethyldisulfid	<i>Ulo. chartarum</i>
2-heptanone	<i>Ulo. chartarum</i>
2-ethylhexanol	<i>Asp. versicolor</i> , <i>Cha. globosum</i> , <i>Pen. chrysogenum</i> , <i>Ulo. chartarum</i>

Den gode skimmelsvamp

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

21

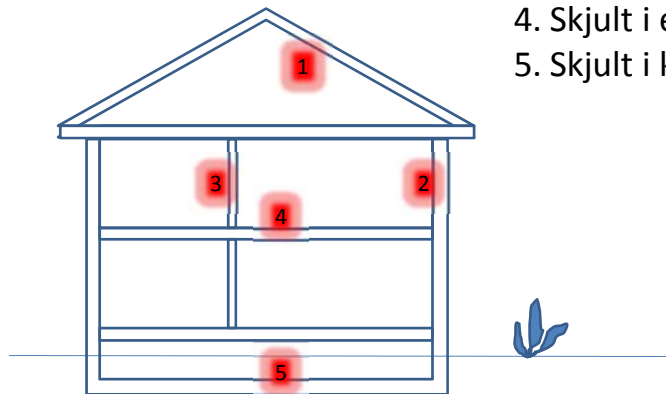
Skimmelsvampes sundhedsskadelige påvirkninger

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

22

Vejen fra skimmelsvampevækst til eksponering

1. Skjult i tagkonstruktionen
2. Skjult i ydermuren
3. Skjult i skillevæggen
4. Skjult i etagedækket
5. Skjult i krybekælderen

23

Svampe og helbredsgener

Skimmelsvampesporer (3-15 x 4-20 µm):

- levende sporer coatet med
  - biologisk aktive metabolitter
  - allergifremkaldende proteiner

Mikro-partikler (0,5 x 10 µm):

- sporer- og hyfe-fragmenter
- indeholder cellekomponenter og allergener
- kitin, glukaner og proteiner
- coatet med biologisk aktive metabolitter

Flygtige Organiske Forbindelser (VOC):

- mVOC'er fra svampemyceliet
  - Styren, Geosmin (kælderlugt)
- VOC'er fra de nedbrudte materialer
  - Formaldehyd

**Ingen
grænseværdier**

**Cocktail-effekten:
andre kemiske stoffer**

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

24

Luftbårne metabolitter

PAPER

www.rsc.org/jem | Journal of Environmental Monitoring

JEM Spotlight: Fungi, mycotoxins and microbial volatile organic compounds in mouldy interiors from water-damaged buildings

Viviana Polizzi,^{a,b} Barbara Delmulle,^a An Adams,^b Antonio Moretti,^c Antonia Susca,^c Anna Maria Picco,^d Yves Rosseel,^e Ruben't Kindt,^f Jan Van Boecklaer,^f Norbert De Kimpe,^{a,b} Carlos Van Peteghem^a and Sarah De Saeger^{a*}

J. Environ. Monit., 2009, 11, 1849–1858

Table 3 Summary of mycotoxin containing samples ('positive samples' = samples containing the specific mycotoxin)

	Air		Conc. range in air (ng/m ³)	Dust		Wallpaper		Mycelium		Silicone		Conc. range on the different substrates (ng/cm ²)
	House number	Number of positive samples		House number	Number of positive samples	House number	Number of positive samples	House number	Number of positive samples	House number	Number of positive samples	
ROQC	4	1	0.009–4	6	2	1	3	2	7		n.d.	0.106–7.2
STERO	5	3	0.0034–1.7674	4	3	1	10	2	2		n.d.	0.063–778.4
				5		2		3		5		
				6		2		5		2		
CHAETO	5	3	0.0067–3.4205	7	n.d.	6	2	2	9		n.d.	1.16–13 830
								5		2		
AFB ₂	4	2	0.0003–0.0211	4	7		n.d.		n.d.		n.d.	0.019–0.253
AFB ₁	4	2	0.0024–0.1463	1	1		n.d.	7	3	5	1	0.111–0.332
	5	2										
RORE	2	1	0.0031–0.082		n.d.		n.d.		n.d.		n.d.	
OTA	5	2	0.0115–0.228	4	7		n.d.		n.d.		n.d.	0.008–0.773
	4	1										
	5	1										

ROQC: Roquefortine C; STERO: Sterigmatocystin; CHAETO: Chaetoglobosin A; AFB: Aflatoxins; RORE: Roreidin; OTA: Ochratoxin

Penicillium chrysogenum, *Aspergillus versicolor*, *Chaetomium globosum* og *Stachybotrys chartarum* har været tilstede i et eller flere huse

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
ÅLBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

25

26

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
ÅLBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

Skimmelsvampe og helbredsgener

Generelle symptomer

- Eksem
- **Hovedpine***
- Ekstrem træthed
- **Svimmelhed***

Slimhidesymptomer

- Hæshed*
- Øm hals*
- Kløe i øjnene
- Stoppet næse

Lungesyntomer

- Hoste*
- Astma
- Bronkitis*

Sunde og raske mennesker:

- meget individuelt
- stressramte er mere følsomme

Syge og udsatte personer:

- Kræftpatienter i kemoterapi
- Transplanterede personer
- HIV og AIDS patienter
- Personer med ubehandlet sukkersyge
- Spædbørn
- Allergikere og astmatikere

Mykologer, der arbejder med svampe:

- Hovedpine af *Penicillium chrysogenum*
- Summende læber af *Penicillium polonicum*
- Næseblod af *Stachybotrys chartarum*
- Hududslæt af *Stachybotrys chartarum*

* kan også skyldes andre indeklimafaktorer:
dårlig belysning, vibrationer, støj, sygdom etc.

Årsagssammenhængen mellem astma/allergi og fugt/mug er bevist (WHO 2009),
men de enkelte symptomer kan også have mange andre årsager

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

27

En bygning med skimmelvækst kan give helbredsproblemer

Andre forhold end svampe kan give lignende symptomer

Bygningsmaterialer kan indeholde toksiske komponenter:

PCB, formaldehyd eller flammehæmmere

Bygningsbrugerne kan også selv tilføje:

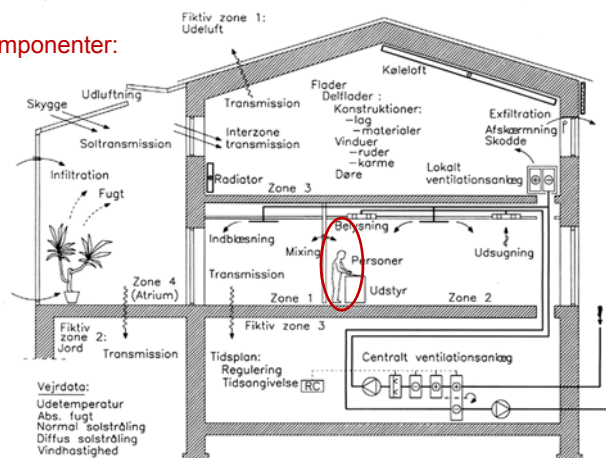
Røg fra brændeovne, køkken, m.m.

Ryging

Rengøringsmidler

Parfumer

...

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

28

Vækst af skimmelsvampe i bygninger

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

29

Mikroorganismer: hvad ser vi i bygninger?

For det meste ser vi skimmelsvampe og rådsvampe fordi de er de første, der vokser på et opfugtet materiale, og fordi de bliver store farvestrålende kolonier.

En svampekoloni vokser meget hurtigt og bliver synlig i løbet af få uger, ja måske dage!

Bakteriekolonier er for det meste farveløse og forbliver små (1-2 mm)

Mider kravler rundt på svampene og spiser dem

30

Hvorfor gror svampene i vores bygninger?

Vi har etableret et nyt habitat hvor føde er lettilgængeligt og hvor der er meget lidt konkurrence

Svampesporer

Svampesporer er alle steder: De svæver rundt som pollen gør

Vækst

Føde

Vand

De fleste byggematerialer er organiske materialer, der nedbrydes af svampene

Vand er den letteste parameter at kontrollere
INGEN vand = **INGEN** vækst

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

31

Fugt-indikator-skimmelsvampe

Særlig biologisk aktive svampe (SBAS) = skimmelsvampe, der kan producere toksiner på byggematerialer

Frekvens (%)	Svampeart * Særlig biologisk aktive svampe = SBAS'er	Beton	Gips-plader	Glasfiber-tapet	Papir-tapet	Kryds-finer	Træværk
39,7	<i>Penicillium chrysogenum</i>	18	14	2	5	4	15
15,6	<i>Aspergillus versicolor</i> *	26	4	3	7	1	10
7,8	<i>Acremonium</i> spp.	14	8	3	6	5	15
4,9	<i>Cladosporium sphaerospermum</i>	10	4	3	6	11	16
3,3	<i>Sporothrix</i> spp.	21	4	2	4	2	7
3,1	<i>Chaetomium globosum</i> *	35	9	2	3	2	18
2,6	<i>Aspergillus niger</i>	35	5	0	1	0	23
2,6	Gær	7	5	3	2	9	39
2,1	<i>Ulocladium alternariae</i>	3	15	2	16	1	9
1,9	<i>Stachybotrys chartarum</i> *	4	39	10	8	0	7
1,5	<i>Cladosporium herbarum</i>	15	5	1	3	9	27
0,4	<i>Trichoderma harzianum</i> *	16	9	2	2	8	30

Aspergillus versicolor kommer, når der er høj luftfugtighed og på de fleste materialer

Chaetomium, *Stachybotrys* og *Trichoderma* kommer kun, når der er meget vådt og mest på gips, pap, krydsfiner og andet træværk

32

Indtrængende vand

Regulære vandskader:

Oversvømmelse – dårligt design/placering
 Skybrud – utætte tage/fundamenter
 Sprængte vandrør
 Opstigende kloakvand
 Slukning ved brand

33

Høj fugtighed indefra

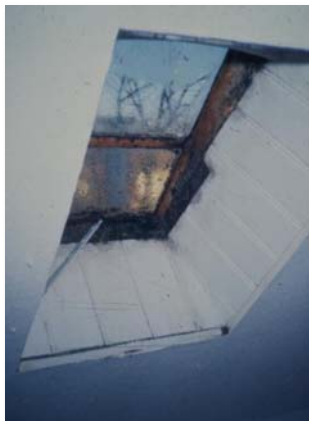
Indendørs aktiviteter:

Liv (udånding/sved)
 Brusebade
 Tørring af tøj
 Madlavning

Byggesjusk:

Forkert monteret/ødelagt/manglende

- ventilationsanlæg
- friskluftskanaler
- fugt/dampspærre
- emhætter
- isolering (vægge, tag, vandrør)

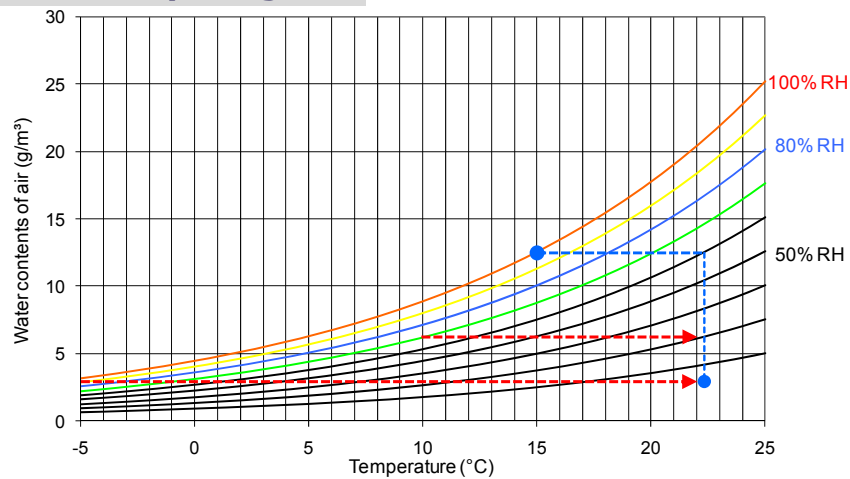
En familie på 4 genererer
 vanddamp/fugt svarende
 til
 10 liter vand i døgnet

34

Vand/damp-diagram

Varm luft kan indeholde mere vand (g/m³) end kold luft:

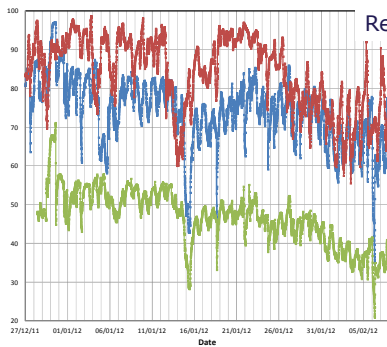
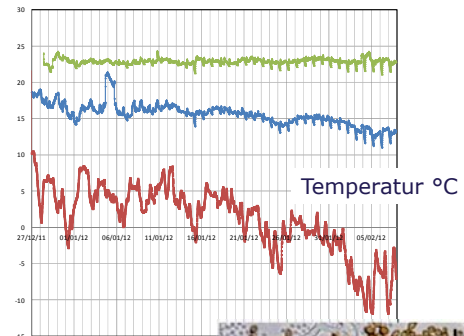
Forår: udenfor: +10°C og 70 % (6.4 g/m³). Indenfor: +22°C medfører 30 %RH
Vinter: udenfor: -5°C og 90 % RH (2.9 g/m³). Indenfor: +22°C medfører 18 %RH

Vinter: Inde: +22°C; RH: 60% (= 12.5 g vand/m³). Kuldebro: 15°C → RH: 100 % = **VÆKST**

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

Svampe og kuldebroer

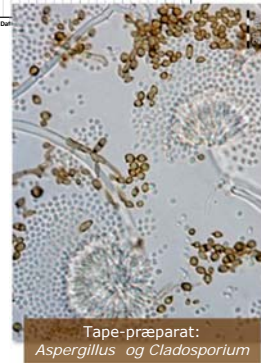

Relativ fugtighed %

Inde midt i rummet:
21-24°C / 30-60 %RH

Kuldebro:
11-17°C / 58-88 %RH

Udenfor:
-12-+8°C / 58-98 %RH

Tape-præparat:
Aspergillus og Cladosporium

NS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
IDRØG UNIVERSITET KØBENHAVN

Svampe i kølerum og andre kolde steder

Kølerum er en speciel udfordring, hvis der ikke er affugtning

Varm (22 °C) og fugtig luft (60 % RH) trænger ind, kondenserer øjeblikkeligt og sætter sig i pakninger, pap og prøver

Cladosporium på døren til kølerum, men ingen sporer i luften

Kondens = dryppende vand → svampevækst nedeunder

Køleskab med vækst af **Cladosporium**

ATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Skimmelsvampevækst i ventilationsfiltre

Hvis filtrene er tilstoppede/beskidte/fugtige, så

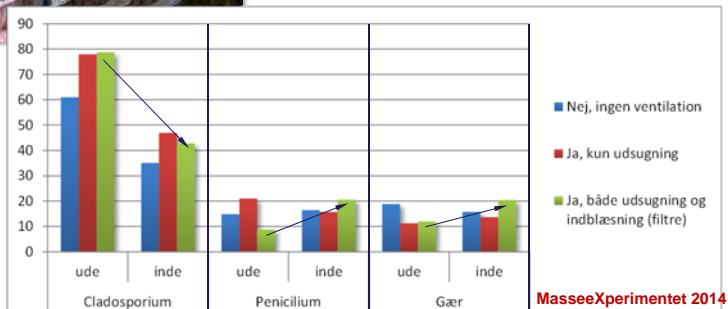
- stiger antallet af *Penicillium* sporer i indeluften
- stiger antallet af gærceller i indeluften
- stiger koncentrationen af mVOC'er

Gær og *Penicillium*-arter vokser i filtrene

Svampevækst og mVOC-dannelse **kan** resultere i helbredsgener, så som hovedpine og irriterede øjne

Ventilationsfiltre skal skiftes regelmæssigt

1-2 gange om året

MasseXperimentet 2014

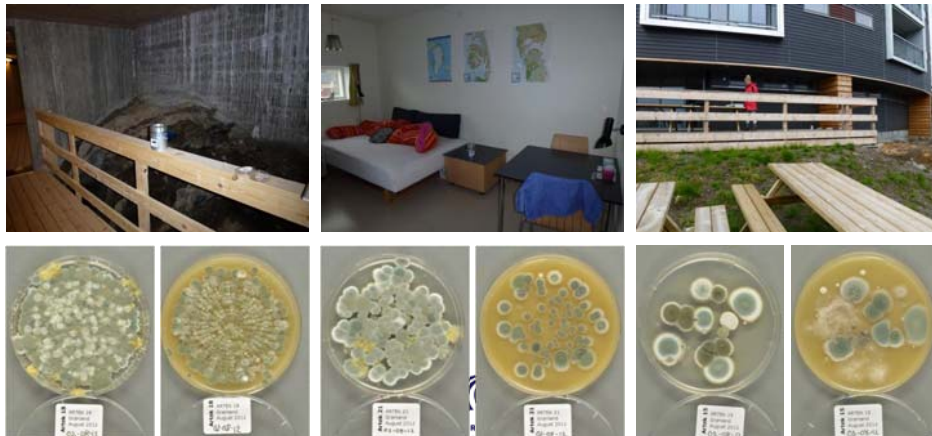
39

Uhensigtsmæssig design: åben "krybekælder"

Apisseq kollegiet i Sisimiut, Grønland: luftprøver i kælder, inde på kollegieværelse og ude på tilhørende terrasse

Langt de fleste svampekolonier er *Penicillium* (mest *P. polonicum*) og den største koncentration er i kælderen. Det tyder på, at denne svampeart vokser i kælderen og så slæbes med rundt i bygningen eller siver ud gennem sprækker, døre og vinduer, da der normalt ikke forekommer *P. polonicum* sporer i udeluften – sammenlignet med andre prøver. *P. polonicum* giver store lugtgener.

Det var koldt og tåget, da prøverne blev taget, hvilket betyder at der ikke er så mange sporer i udeluften som på en tør og varm dag.

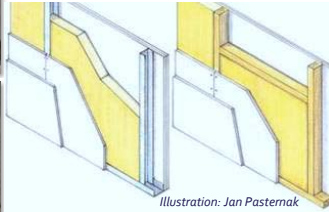

40

Forkert materialevalg/design

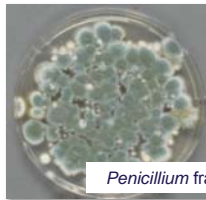

Oversvømmelse
på grund af smeltevand

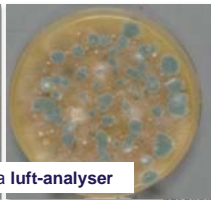

OSB/gips konstruktion i
stue-etage

Illustration: Jan Pasternak

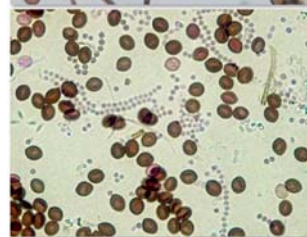
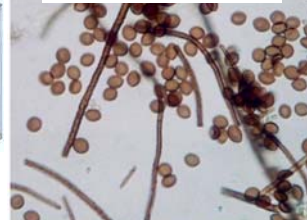
Penicillium fra luft-analyser

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

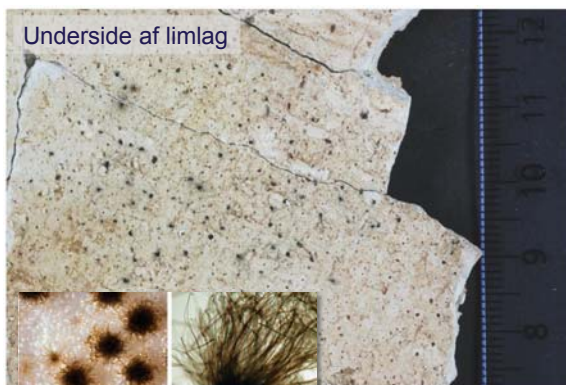
Chaetomium fra tape-aftryk

41

Manglende vedligeholdelse

Gennemgang af bygningen og rummet (tidligere vandskade?)
Fugtmåling i gulv og vægge (hvor kommer fugten ind?)
Åbning af konstruktion (gennem svampen sig?)

Underside af limlag

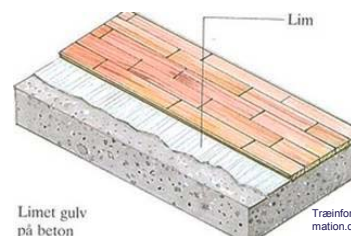

Chaetomium globosum
lugter af kloak/våd hund

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

Overside af limlag

Limet gulv
på beton

Træinfor-
mation.dk

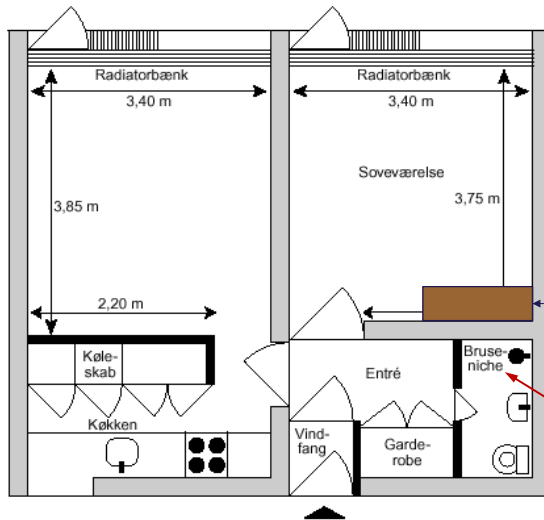
Indtrængende
grundfugt/regn gennem
defekt fundament

42

Manglende vedligeholdelse

Massiv vækst af *Aspergillus restrictus* indikativ for mider, som er meget allergene

Indbygget garderoberum

Manglende fuger i væg- og gulvmosaikkerne: kun sporadisk vækst af *Phoma glomerata*

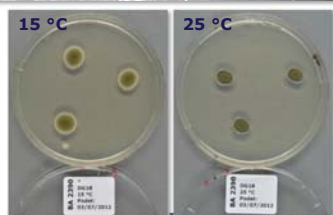
Bygge- og renoveringssjuk

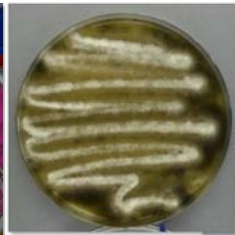
Fugtophobning på grund af forkert/ingen ventilation

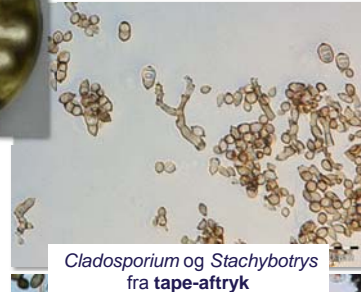
Cladosporium sphaerospermum kan tolerere store udsving i fugtighed og temperatur

Gør det selv – men ikke gjort godt!

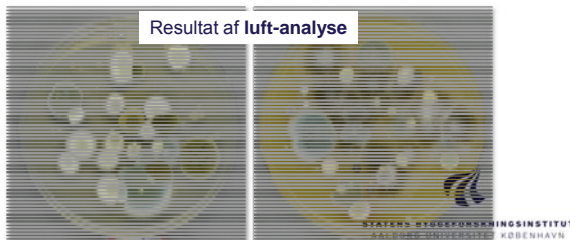

Stachybotrys og *Aspergillus*
fra vatpinde-svab på V8

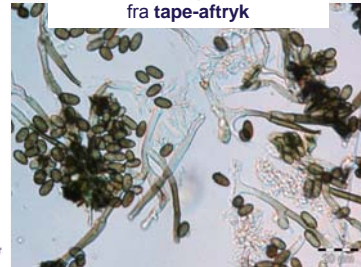

Cladosporium og *Stachybotrys*
fra tape-aftryk

Cladosporium: sporer, der ofte sidder fast på trods af udtørring
Stachybotrys: våde sporer, der bliver siddende indtil gipsen tørrer ud
Penicillium og *Aspergillus*: tørre sporer, der altid sidder løst

Resultat af luft-analyse

45

Måling af skimmelsvampevækst på overflader

Metode	Prøvetagning	Resultat	Begrænsning / forholdsregler
Enzymaktivitet	Opsamling af biomasse på vatpind	Angiver mængden svampespecifikt enzym	Giver ingen typebestemmelse Gammel skimmelsvamp giver lavere signal
DNA	Opsamling af støv på vatpind	Mængde og type af skimmelsvamp	Begrænset referencemateriale
Protein	Opsamling af biomasse på vatpind	Farveindikator angiver mængden af protein	Er ikke selektiv for skimmelsvamp
ATP	Opsamling af biomasse på vatpind	Angiver mængden af ATP fra levende celler	Er ikke selektiv for skimmelsvamp

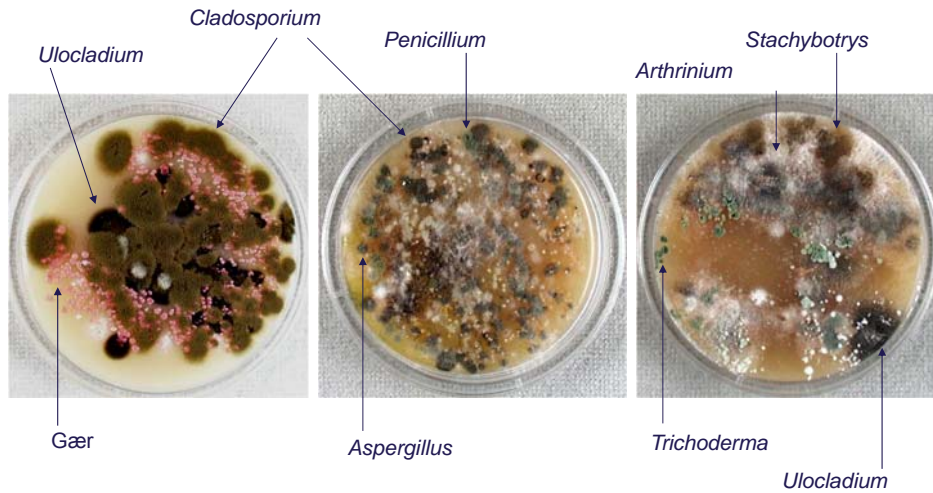

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

46

Forskellige svampesporer fra vægge, der vokser på kontaktplader

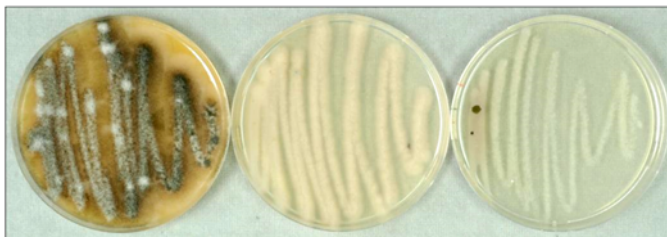

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

47

Svab med vatpinde (V8, Maltagar & DG18)

← Stigende vandaktivitet (a_w) i dyrkningsmediet ■

V8

Maltagar

DG18

Renkultur af
Stachybotrys
fra gips

Blandede kulturer af
Stachybotrys
og *Penicillium*

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

48

Måling af skimmelsvampevækst på overflader

Metode	Prøvetagning	Resultat	Begrænsning / forholdsregler
Dyrkning på agar	Opsamling af biomasse på vatpind	Mængde og type af skimmelsvamp	Svar efter 5-7 dage Finder kun spiredygtige sporer Kræver mikrobiologisk ekspertviden
	Aftryksplade	Mængde og type af skimmelsvamp	Svar efter 5-7 dage Finder kun spiredygtige sporer Kræver mikrobiologisk ekspertviden
Tapeprøve	Opsamling af biomasse på tape der mikroskoperes	Mængde af skimmelsvamp	Kun få arter kan bestemmes Kræver mikrobiologisk ekspertviden

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

49

Luftprøver

Fugtigt indendørs klima:
mange *Penicillium* og *Aspergillus*, fx fra vægge

Lav a_w
DG18

Høj a_w
V8

Støvet indendørs klima:
mange *Eurotium* og *Mucor*

Lav a_w
DG18

Høj a_w
V8

"Udendørs-agtigt" indendørs klima:
mange *Cladosporium*, fra udendørs luft

Ukendt indendørs klima:
Ingen svampevækst?

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

50

Generelt om overflademålinger

- En overfladeprøve fortæller kun noget om forholdene det sted prøven er taget.
  - Fortolkning
  - Afgrænsning
- Der skal altid foretages en fugtmåling der hvor der udtages en overfladeprøve.
- Ved kvalitetskontrol efter skimmelsanering skal vælges den rette målemetode ud fra saneringsmetode.
  - Metoder der kræver dyrkning på agar kan ikke bruges efter kemisk afrensning, da evt. efterladte døde sporer ikke vil blive registreret ved dyrkningsmetoden.
  - Enzymbaseret metode kan bruges ved alle afrensningsmetoder da den måler på alle svampedele.

Generelt om luftmålinger

- Luftmålinger alene kan ikke klarlægge, om der er skimmelsvampevækst i din bygning
- Luftmålinger kan klarlægge, om der er skimmelsvampepartikler i indeklimaet
- Enzymbaserede luftprøver er velegnet til kvalitetskontrol af rengøring i forbindelse med skimmelsanering
  - Man kan teste rengøringen under "worst case scenario" forhold
  - Der foreligger referenceværdier på bygninger uden skimmelsvampevækst.

Ingen detektionsmetode får det hele med

Gammel fugtskade i 2012

Tre år senere
2015
efter afrensning

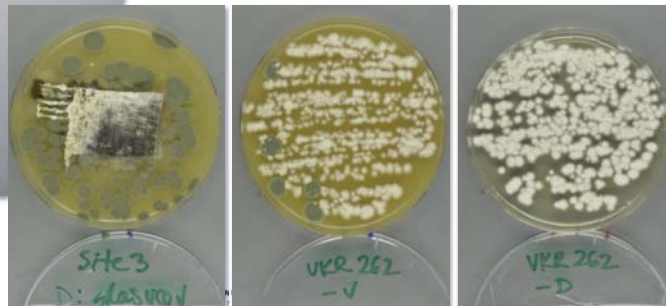
Skimmelsvampe er svære
at få ud

Swab-prøver på væg under glasvæv:
Aspergillus versicolor er der stadig

Glasvævsprøve:
Cladosporium sphaerospermum og *Penicillium brevicompactum*

DNA-prøver af glasvæv:
Cladosporium arter + gær
men ingen *Aspergillus* eller *Penicillium*

Luft-prøver midt i rummet:
Aspergillus og *Penicillium*, men igen ingen *Cladosporium*

53

Acceptgrænser for synlig skimmelsvampevækst

Byggeskadeforsikring	400 cm ²	Total areal, også pletvis
Sundhedsstyrelsen	5-600 cm ²	"Nogle håndflader" (ikke-opholdsrum) "Endnu mindre områder" (opholdsrum)
Bygning i brug	2500 cm ²	SBi anvisning 204
Efter renovering	0 cm ²	"Al skimmelvækst fjernet" (SBI 205)

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

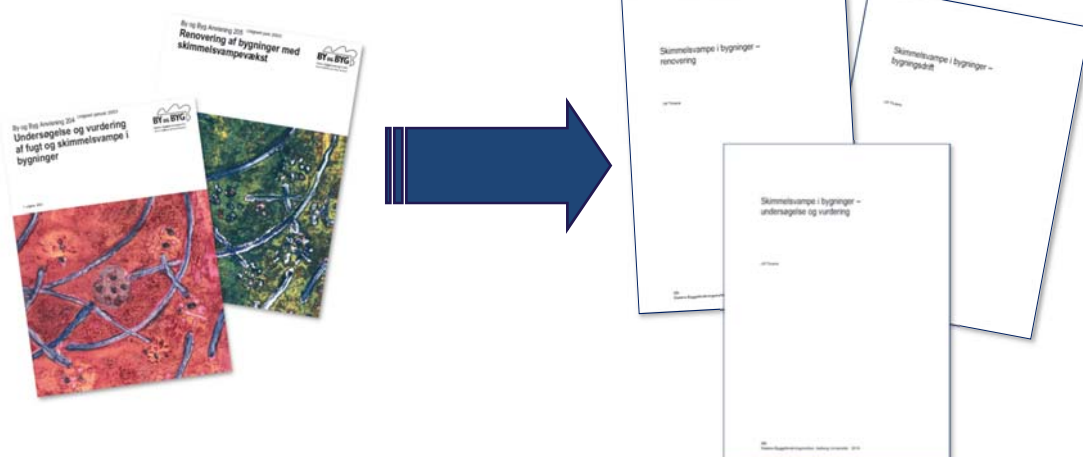
54

Acceptgrænser for skjult skimmelsvampevækst

Byggeskadeforsikring	"...udgør en generel og ikke ubetydelig risiko for sundhedsskade..."
Sundhedsstyrelsen	"Lette angreb (i konstruktionen)... vil normalt ikke være af sundhedsmæssig betydning...men bør udbedres..."
Bygning i brug	3 m ² "...men bør altid undersøges..." (SBI 204)
Efter renovering	0 m ² "...al skimmelvækst fjernet..." (SBI 205)

Forslag til nye anvisninger

Vedligeholdelse

Hvad virker på skimmelsvampe??

Forebyggelse!

Vaskepulver og knofedt

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

57

Hvad skal man gøre, når skaden er sket

Stop vandet i at komme ind / stop fugten i at opstå
Kontakt de bygningsansvarlige (akutte skader)/sikkerhedsrepræsentant
Sug/skovl/tør vandet op

START AFFUGTNING HURTIGST MULIGT

Fjern vådt inventar og gennemvåde porøse materialer

Hvis der opstår skimmelvækst skal det fjernes hurtigst muligt
af professionelle efter Sbi Anvisning 205
Der findes ikke nogle billige, hurtige eller nemme løsninger

UNDGÅ AT FUGT OPSTÅR OG AT VAND KOMMER IND

- vedligehold løbende
- renover med det samme
- uddan brugerne i korrekt adfærd (der passer til bygningens beskaffenhed)

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

58

Forebyggelse

Bygherre/boligejer

- ved at **reparere** og **vedligeholde** eksisterende bygninger
- ved at **klimasikre** eksisterende bygninger
- ved at bygge nye bygninger, der er tilstrækkeligt godt **isoleret** og **ventileret**
- ved at bruge **robuste** materialer, der hvor der kan opstå fugtproblemer (bad etc.)
- ved **ikke** at flytte ind i nye bygninger før **byggefugten** er ude

Beboerne

- ved **ikke** at tørre tøj indendørs
- ved **ikke** at lave mad uden brug af emhætte eller åbne vinduer
- ved **ikke** at tage brusebad for åben dør
- ved at tørre badeværelset af efter brug
- ved at holde en rumtemperatur over 18-20 °C i **hele** boligen
- ved at lufte ud i soveværelset hver morgen
- ved at lave **gennemtræk** 3 gange om dagen i 3 min

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

59

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

60

Baggrund

skimmel.dk blev lanceret i 2008 som en del af en informationskampagne om fugt og skimmelsvamp i almene boliger

Udfører gratis uvildig videnformidling og rådgivning per telefon og mail

Drives i samarbejde mellem

- Landsbyggefonden
- Grundejernes Investeringsfond
- Statens Byggeforskningsinstitut

Formål

- Give boligorganisationerne det bedst mulige beredskab på skimmelsvampeområdet
- Formidle viden om forebyggelse og god brugeradfærd til driftspersonale og beboere
- Give kvalificeret og upartisk rådgivning til driftspersonale og beboere

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

61

Spørgsmål ?

Wulffmorgenthaler, Politiken 30. november 2014

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBØRG UNIVERSITET KØBENHAVN

62